

jasno i prozirno, ostaje samo da se njemu odredi položaj uvodnoga *i*. Što nam ono, uzeto samo za se pretkazuje? Svakako to da uza nj postoji rečenica dakle samo predikat. I njemu dakle predikat otvara mjesto, po svojoj sintaktičkoj naravi ono je srodno prijedlogu *odmah*. Po sadržaju međutim znamo da se oni razlikuju u tome što *odmah* poblize određuje predikat prema zbiljskim okolnostima, a *i* ga poblize određuje prema ostalom govoru.

U ovom su se članku mogle samo nabaciti neke misli i površno zacrtati rješenja nekih teškoća pri sintaktičkom opisu. Svrha je bila da se pronade pristup sintaktičkim pitanjima koji će ostati što bliži tradicionalnoj školskoj gramatici i neće zbunjivati čitaoce koji su samo na nju navikli, a ipak će omogućiti misaonu strogost bez koje danas više nije moguće uspješno baratanje jezikom niti napredak spoznaje o njegovoj naravi. Sintaktički opis kako je ovdje zamišljen ispunjava, mislim, te uvjete i može poslužiti kao Arijadina nit u labirintu sintaktičkoga ustrojstva. Prednost mu je što se njime može u prepoznatljivu obliku izraziti sva tradicionalna sintaktička nauka, a ipak pomaže da se uoče i prevladaju njezini nedostaci, da se razluči što ona ne razlikuje i poveže što njoj ostaje različito, da se prikažu dublje sveze i pravilnosti koje njoj izmiču.

Dakako, sve što se ovdje iznijelo o unutrašnjem ustrojstvu hrvatske rečenice valja primiti samo kao privremen nacrt. Tek podrobna i iscrpna obradba bogatih vrela i raznovrsnih podataka omogućila bi da se utvrdi što pouzdanije. Prigovorit će tko da su se ovdje razmatrali samo vrlo jednostavni primjeri, a da su tek oni zamršeniji pravi kamen kušnje svakoga sintaktičkog opisa. To je, naravno, istina, ali je bilo potrebno poći od jednostavnih primjera da bi se moglo razmotriti i objasniti načelo opisa i pokazale njegove mogućnosti. Njegova će se prava vrijednost pokazati tek na zamršenima. A da je dorastao i zapletenijim sintaktičkim odnosima, pokušat ćemo pokazati u drugome članku.

TVORBA IMENICA NA -IĆ

Stjepan Babić

0.1. Proučavanje tvorbe pojedinih skupina traži da se odgovori na nekoliko bitnih pitanja:

1. Koji su tvorbeni morfemi u riječi s istim glasovnim završetkom?
2. Kako se određuje oblik leksičkoga morfema?
3. Kakve glasovne i naglasne promjene nastaju pri povezivanju leksičkog i tvorbenog morfema?

4. Koje sve semantičke tipove izvedenice tvore i od kojih kategorija osnovnih riječi?

5. Kakva je plodnost pojedinih tipova tvorbe?

6. Kakvo mjesto ima jedan tip u sustavu svoje skupine, a kakvo u sustavu s drugim načinima tvorbe?¹

0.2. Svrha je ovoga rada opisati tvorbu imenica koje završavaju glasovnim skupom *-ić*. Taj je opis potreban kako bi se na njegovoj osnovi mogla izraditi pravila za tvorbu novih riječi jer su dosadašnja proučavanja zanemarivala većinu navedenih pitanja, a svoje su zaključke temeljila ili na malenu broju primjera ili na slučajno odabranim primjerima.

0.3. Ovaj se rad temelji na građi od oko 52 000 imenica skupljenih za proučavanje imeničke tvorbe.² Riječi su većim dijelom ispisane iz riječnikâ,³ a manjim iz tekstova. Budući da je svrha ovoga rada proučavanje tvorbe u suvremenom književnom jeziku, iz građe su izdvojene sve imenice koje su kavim znakom (*zast.*, *arh.*, †, *dijal.*, *pokr.*, *prov.*, *razg.*) označene kao arhaizmi, dijalektizmi ili provincijalizmi, npr. *acal*, *akov*, *aspa*, *avanica*, *borija*, *brnjača*, *cindra*, *amper*, *ardov*, *astal*, *baćir*, *badelj*, *bak* . . .⁴ Zatim su izdvojene sve imenice u kojih nisu vidljiva najmanje dva morfema, tj. takve koje nisu mogle ući u tvorbene obrasce, to su tzv. nemotivirane (leksičke) riječi, npr. *aba*, *abažur*, *abiturijent*, *ablativ*, *abonent*, *abonos*, *baba*, *bačva*, *badanj*, *baglama*, *bagra*, *bakulja*, *bala*, *balantić*, *balega*, *ban*, *Banat*, *bara* . . . Iz ostataka su izdvojene sve imenice koje završavaju na *-ić*.

0.4. Rastavljanjem na morfeme sastavljene posljednjim tvorbenim činom, a pomoću zabilježenih značenja, npr.

bànić – dem. od *bân*,⁵

bankàrčić – dem. od *bànkār*

kòljenović – čovjek od (*dobra*, *plemenita*, *stara*) *koljena*,

¹ Na drugi će se dio ovoga pitanja moći odgovoriti tek pošto se tvorba prouči u cjelini.

² Građa je većim dijelom skupljena novčanom pomoći Fonda za naučni rad SR Hrvatske i Instituta za lingvistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu na čemu im i ovom prilikom zahvaljujem.

³ Potpuno iz Deanović–Jernejeva Hrvatskosrpsko-talijanskog rječnika, Zgb, 1956 (kratica DJ), Tolstojeva rječnika Serbsko-horvatsko-ruskij slovar, Moskva, 1957 (T), Rječnika hrvatskosrpskoga književnog jezika, MH, Zgb, 1967, A do K (RMH), Rečnika srpskohrvatskog književnog jezika, MS, Novi Sad, 1967, slova V, Z, Ž, djelomično i od *kosjerić* do *ogranuti* (RMS), zatim tvorbeno zanimljive podatke iz Rječnika hrv. ili srp. knjiž. jezika, JAZU, *a-tustošija* (AR). Rečnika sh. knjiž. i nar. jezika SANU, *a-Vražogrnci*, djelomično i od *vraznuti* do *dugulja* (RS). Osim toga služio sam se Karadžićevim Srpskim rječnikom (V), Broz–Ivekovićevim Rječnikom hrv. jezika (BI), Benešićevim Hrvatsko–poljskim rječnikom (B) i drugim djelima.

⁴ Većinom nisam izdvojio one imenice koje su imale jasne tvorbene morfeme. Uklonio sam ih tek onda kad je proučavanje pokazalo da je oznaka kojom su obilježene opravdana.

⁵ Naglasci su bilježeni prema podacima u građi. Ako su bili različiti, odabrao sam sustavniji ili običniji.

dobiva se veliko mnoštvo leksičkih morfema, a tvorbenih svega deset: *-ić*, *-čić*, *-ović*, *-ević*, *-ičić*, *-iković*, *-jević*, *-olić*, *-ušić*, *-tić*. Nazivamo ih uobičajenim nazivom sufiks.

0.5. Među njima najbrojnije su izvedenice sufiksima *-ić* i *-čić*.

Tvorba sufiksom *-ić*

1. Imenice sufiksom *-ić* izvode se od imeničkih, pridjevskih i drugih osnova. Sufiks je vrlo plodan, ali nije u svim skupinama. Najbrojnije su izvedenice od imeničkih i pridjevskih osnova.

Tvorba od imeničkih osnova

Način povezivanja

10. Tvorbeni se morfemi povezuju po ovim pravilima:

10.1. Genitivna osnova + *-ić*:

bân, *bân-â* → *bânić*, *lëptîr*, *lëptîr-a* → *leptirić*, *vjêtar*, *vjetr-a* → *vjetrić*, *kò-
tao*, *kòtl-a* → *kòtlić*, *kòtac*, *kòc-a* → *kòčić*, *bükva*, *bükv-e* → *bükvić* . . .

Od *päs psä* zabilježeno je *päsic* (DJ) i *psic*, ali je drugi lik običniji, od *sän*, *snä* je *sänić*, a od *dügme*, *dügmeta* – *dügmić*.

10.2. Završno *k*, *g*, *h*, *c* zamjenjuju se sa *č*, *ž*, *š*, *ć*:

batak-batačić, *räk-räčić*, *sànduk-sàndučić*, *kòžuh-kòžušić*, *siròmah-siròmàšić*,
trbuh-trbušić, *bùbreg-bùbrežić*, *ròg-ròžić*, *vràg-vràžić*, *črnac-črnčić*, *nòvac-
nòvčić*, *zèc-zèčić* . . .

Od toga pravila ima nekoliko izuzetaka: a) *dèčkić:dèčko*, *tòčkić:tòčak*, b) *bògić* (uz *bòžić*):*bòg*, *glògić:glòg*, *stràhić:stràh*, *stihic* (uz *stišić*):*stih*, *skò-
kić:skòk*, c) *smrèkić:smrèka*, *šàkić:šàka*, *vùgić:vùga*.

Razlozi su ovim odstupanjima u težnji da isti morfem ima isti morf, pogotovu kad bi među alomorfima bila velika razlika (a), u b) pretežu novije tvorbe (*bògić* zbog opreke s *Bòžić*, ali nije opće), u c) skupini su izvedenice male čestote o kojima će biti još govora.

10.3. Ispred tako dobivenoga *č* gubi se *t*, a glas *s* zamjenjuje se sa *š*:
izmetak, *izmetka* – *izmečić*, *prègradak*, *prègratka* – *prègracić*, *časak*, *časka*
čaščić, *svèzak*, *svèska* – *svèščić* . . .

10.4. Od ostalih glasova zamjenjuje se *z* sa *ž*, ali samo u *knèžić:knèz*.

10.5. Skupina *ije* osnovne riječi u izvedenicama uvijek se krati prema općim pravilima kraćenja *ije*:
cvijet-cvijetić, *grìjeh-grèšić* . . .

10.6. Naglasak je u pravilu kratkouzlazni na drugom slogu od kraja bez obzira na naglasak osnovne imenice, ali ima i odstupanja koja treba proučiti, posebno s obzirom na tip kojem izvedenica pripada, njegovu plodnost, glasovni sastav izvedenice (jednosložne automatski dobivaju „, *psić*, *ptić*; *lónčić* zbog *-nč-*) i sl.

Ako izvedenica uz naglasak po pravilu (*bànić*) ima i tip *bànić*, *banića*, onda drugi naglasak pripada srpskom književnom jeziku. Njemu pripada i kad ima samo drugi naglasni tip, ako izvedenica u hrvatskom nije zabilježena (*šàkić*, *vřžić*).

Naglasakom se razlikuju: *jàrčić* : *jàrac* i *járčić*, *jârčić* : *járac* (*járac*); *màčić* : *māč* i *māčić* : *māčka*, *māčak*, ali je u jednini normalnije *māče*; *kòčić* : *kòtac*, *kòca* i *kóčić* : *kòlac*, *kóca*, ali je običnije (bar u Hrvatskoj) *kòlčić* : *kólca*.

Značenje

Značenje 'malen'

11. Izvedenice sa sufiksom *-ić* od imenica tvore više semantičkih skupina. Najveći broj tvori skupinu određenu po tipu

banić → *mali ban*.

Prema tome *-ić* znači 'malen', što se uopćeno može prikazati ovako:

i + *-ić* → *mali i*.⁶

Izvedenice od im. m. r. na sugl.

11.1. Najveći broj izvedenica u toj semantičkoj skupini ima u osnovi imenice m. r. na suglasnik (deklinacijski tip *jelen*):

o s o b e : *andelić*, *aristokratić*, *bànić*, *barunić*, *biròkratić*, *càrić*, *crñčić*, *činovničić*, *čovječić*, *dječaćić*, *dàčić*, *Francuzić*, *gròfić*, *junčić*, *králjić*, *mòmčić*, *mūžić*, *pastirić*, *prosjāčić*, *seljāčić*, *stārčić*, *tātić*, *trgovčić*, *unučić*, *vràžić*...

ž i v o t i n j e : *bakalarić*, *bičić*, *crvić*, *gavranić*, *golubić*, *jârčić*, *jèžić*, *jùnčić*, *kokòtić*, *kònjić*, *kùkčić*, *labùdić*, *lavić*, *leptirić*, *magârčić*, *mīšić*, *òrlić*, *òvnić*, *pjètljić*, *psić*, *pūžić*, *rāčić*, *rīsić*, *sokòlić*, *sòmīć*, *tūgrić*, *vòlić*, *vràpčić*, *vùčić*, *zèčić*...

b i l j k e : *bàdemić*, *bòrić*, *božurić*, *brèstić*, *drènić*, *dùdić*, *glògić*, *gràbić*, *hràstić*, *jasènić*, *javòrić*, *karanfilić*, *kestènić*, *krumpirić*...

p r e d m e t i : *batāčić*, *bodèžić*, *brèžić*, *bròdić*, *bròšić*, *bùbnjić*, *bùbrežić*, *crèpić*, *cvjètić*, *čāmčić*, *čavlić*, *čèpić*, *čèšljić*, *čirić*, *člāncić*, *čvòrić*, *čùpić*, *dārić*, *djèlić*, *dlānić*, *dùkatić*, *džèpić*, *fèsić*, *gājīć*, *glāsić*, *grādić*, *gřmić*, *gròbić*,

⁶ *i* = osnovna imenica, imenica u osnovi izvedenice sa *-ić*, leksički morfem.

grózdúć, hodnićć, jástučić, kalendàrić, kanàlic, kapùtić, kùpić, klìpić, kljùćić, kljùnuc, kolàćić, komàdić, kònčić, koràćić, krevètić, krìžić, kròvić, krùžić, kùtić, kvadràtić, lànčić, listić, lónčić, mòstić, nòktić, nòsić, nòžić, nòvčić, oblàćić, ormàrić, òtočić, papirić, plèstić, plòtić, pòtočić, p̃rštić, prùtić, pùtić, ràžnjić, rèpić, ròžić, sàndučić, sàtić, snòpić, srpić, stòlić, stùpić, šeširić, štàpić, tanjurić, tòpić, tòrnjić, trbušić, vàlić, vinogràdić, vjènčić, vjètrić, vràtić, vrtić, zidić, zùbić, žljèbić . . .

a p s t r a k t n e : *čàsić, dogadàjić, grèšić, sènić, stràhčić, žìvòtić . . .*

11.2. Gotovo u svim rječnicima za većinu tih i takvih riječi značenje je dano oznakom »dem. od i«, što se može opravdano zamijeniti točnijom preoblikom »mali i«. Manji dio takvih izvedenica ima neke dodatne oznake ili dodatna određenja značenja, npr.

– »dem. i hip. od i« imaju: *bisèrić, bòžić* (RMH), *glùmčić, gròšić, kùmić* (RMH), *mòmčić, nòktić, nòsić, oblàćić* (RMS);

knèžić – dem. i pej. od knez (RMH),

kvarètitić – dem. i ir. od kvartet (RMH),

zètić – hip. i ir. od zet (RMS),

mùžić – dem. i hip. od muž. – ir. (primjer) (RMS),

dokùmèntić – podr. dem. od dokumen(a)t (RMH),

činovničić – dem. od činovnik, činovnik nižeg razreda (RMH)

kràljić – l. dem. od kralj. 2. a. pej. nesamostalan kralj. b. vladar neznatne. beznačajne države (RMH),

novinàrčić – l. dem. od novinar, 2. slab, loš novinar (RMS),

nòvčić – l. a. dem. od novac, b. novac male vrednosti (RMS),

proročić – mali, neznatni prorok (AR),

pòpić – dem. od pop, mali, sitni ili mladi pop (AR)

drènić – dem. od drijen, mladi drijen (AR),

dùdić – dem. od dud; mladi dud (RMH),

golubić – mladi golub, uprav dem. golub (AR),

jastrebić – dem. od jastreb; mladunče jastreba (RMH),

labùdić – dem. i hip. od labud; labudov ptić (RMS),

slavujić – dem. od slavuj, mladunče slavujevo (AR),

sòmić – mali, mladi som (AR),

tìgrić – mali ili mladi tigar (AR),

žèčić – dem. od zec; zečje mladunče (RMS),

zmajić – dem. od zmaj, mlad zmaj (RMS).

Ta dodatna značenja u preobličavanju stvaraju smetnje. Potrebno ih je otkloniti. Mogu se na dva načina: preciziranjem ili zanemarivanjem

11.3. U Preciziranju bi se moglo ići ovim putem. Značenje koje obuhvaća sve osnovno gotovo u svim izvedenicama moglo bi se dati preoblikom:

a. malen opsegom, npr.: *gròfić, kràljić, stàrčić, crvić, leptirić, pužić, bòrić, brèstić, dùdić, balkònić, batàčić, bròdić*...

To se značenje može zvati osnovnim. Za živa je bića (osobe, životinje i biljke) značajno obilježje rast i u toj kategoriji 'malen opsegom' znači 'malen rastom (stasom)', ali to preciziranje ostaje u okviru osnovnoga značenja. Sva ostala značenja možemo smatrati dodatnim:

b. malen i mlad: *gròfić, kràljić, pastirić, bičić, golubić, vučić, bòrić, brèstić, dùdić*...

c. mladunče: *jastrèbić, labùdić, slavùjić, zèčić*...

d. malene moći, vlasti: *birokràtić, kràljić*...

e. malena ugleda: *glùmčić, próročić, pjesničić*...

f. malene vrijednosti: *novinàrčić, próročić, pjesničić, dàrić, nòvčić*...

g. malen po stupnju na društvenoj ljestvici: *činovničić, referèntić*...

h. malen opsegom posla: *trgòvčić, lúpežić, tàtić*...

To su sve značenja na spoznajnoj razini. Ali mogu biti i na osjećajnoj. Što je maleno, obično je i drago pa deminutivi izriču osjećaj sklonosti, bliskosti, nježnosti, milja. imaju dakle hipokoristično značenje koje se može označiti kao

i. malen i drag: *sinčić, nòsić, nòktić*...

Osjećajno značenje može biti i pejorativno. izriče nesklonost, porugu, prezir, ironiju, a može se označiti

j. malen i mrzak: *knèžić, kvartètić, mužić, zètić*...

11.4. Sad bi trebalo odrediti raspodjelu tih značenja. Za neka bi bilo moguće, ali dosta uopćeno, npr.:

b. značenje dolazi u izvedenica za živa bića uz isključenje onih u kojih je mladost nevidljiva: *crvić, kùkčić, leptirić, pužić, rāčić*...

c. značenje u izvedenica za životinje uz isključenje onih gdje za značenje 'mladunče' postoji posebna leksička jedinica, *kònjić-ždrìjebe, psić-štène*...

d., e., f., g., h., i., j. značenje za osobne imenice.

Ali već posljednje pravilo pokazuje da bi trebalo i pitanje određenje, a i uz to bi se ista imenica mogla naći u raznim skupinama, npr. *kraljić*.

11.5. Spoznajno se i osjećajno značenje obično povezuju, ali ne automatski. Hipokorističnost se i pejorativnost međusobno isključuju, ali ne u samoj izvedenici, jer se ista izvedenica može upotrijebiti i kao hipokoristik i kao pejorativ, kao što je u RMH i označeno za *zetić* i *mužić*. Za *kvartètić* u RMH piše »dem. i ir.« i naveden je ovaj primjer: »Ali prava atrakcija... to je skladan kvartetić gospode zetova s dirigentom tastom na čelu« (S. Mihalić).

Kako nije teško zamisliti kontekst u kojem je kvartetić i hipokoristik, npr. ako ga čine djeca ili patuljci, ili u vezi »kvartetić je sjajan«, očito je da nedostaje oznaka *hip*.

11.6. Sve to pokazuje da takvo određivanje značenja ne vodi k pravom rješenju jer ćemo teško moći odrediti sva, uvijek će neko izmaći našoj pažnji. Iako ih ima već deset, sigurno je da to nisu sva.

I pod pretpostavkom da smo uspjeli odrediti sva, razvrstavanje bi po tako određenim značenjima bilo nesvrhovito i nemoguće. Nesvrhovito, jer bismo imali veliko mnoštvo skupina; nemoguće, jer bi se značenja preklapala i jedna bi izvedenica trebala ići u više skupina, a određivanje svih mogućih značenja za svaku izvedenicu, bilo bi opet nesvrhovito, a opis tvorbenoga sustava s takvim određenjima bio previše zamršen. Zato se to i ne radi ni u najpsežnijim rječnicima.⁷

11.7. Treba dakle tražiti značenje koje je zajedničko na razini od koje polazimo (rječnička razina) i za koju opisujemo (tvorbena), dakle ono koje se može naći u okviru dane jedinice.⁸

11.8. Na rječničkoj i tvorbenoj razini ostvaruje se značenje 'malen', a dodatna se značenja ostvaruju u kontekstu, jezičnom i stvarnom. U kontekstu izvedenica može biti i bez osnovnoga značenja, ako pojam izvedenicom nije malen ili o tome nema obavijesti jer je dodatno značenje tako potisnulo osnovno da je ono nevažno. Evo nekoliko primjera:

– *Ostat će zauvijek bijednik sitni činovničić* (S. Simić, RMH, g. značenje, a. nevažno).

– *Od ... zagrižljivca postade sada ... mužić puzavac* (A. Kovačić, RMS, prevladava j. značenje, a. nevažno).

– *Zaškiljio sam doduše usput uzgor prema njemu, da mi ne bi zavirivao u pismo, u ono »dragi mužiću« ...* (S. Novak, Mirisi, zlato i tamjan, 98, -ić zbog osjećajnog značenja, a. značenje nevažno).

– *O pjesničiću lokalnog značajčića* (Z. Drvar, naslov pjesme, f. i j. značenje, a. neizrečeno).

– *A mali dokumentić ... neće biti naodmet* (M. Krleža, RMH, j. značenje, deminutiv kao rujanje birokratskom cijenjenju pismenih dokumenata).

Prema tome dodatna značenja i neostvarivanje osnovnoga treba prepustiti drugim razinama, semantičkoj, stilističkoj.

⁷ Normalnije bi bilo da su neke oznake uz pojedine deminutive izostavljene i u sadašnjim rječnicima, pogotovu kad neopravdano sužavaju značenje.

⁸ »Na danoj razini rješavaju se samo one teškoće koje se mogu riješiti jedino u okvirima dane jedinice (tj. bez kontekstualne analize), a sve ostale teškoće prenose se na dublje razine i posljednji ostatak na semantičku razinu«. A. Ljudskanov, M. Janakiev, Pokušaj stvaranja generativnog modela tvorbe na osnovi jezika-posrednika pri strojnom prevođenju. Referat na VI međunarodnom kongresu slavista u Pragu, 1968.

11.9. Samo se neka dodatna značenja mogu predvidjeti i na tvorbenoj razini zbog posebnog značenja osnovne riječi, npr. ako ono ne može biti umanjeno, nema pravoga smisla i sl. Takve su pretežno osobne imenice koje označuju zanimanja (*činovničić, pjesničić*), izvedenice od pejorativa (*divljačič, lupežič, tatić*), gdje a. značenje nije poželjno (*mužič, vojničič*) i sl. *Gorostasić* je u RMH označen »dem. od *gorostas*«, ali s oznakom indiv., iako je to normalna tvorba, a osjećajno je značenje dobiveno sukobom značenja izvedenice sa značenjem osnovne riječi (»Šala je ubiti *gorostasića*«, I. Velikanović).⁹

Izvedenice od im. m. r. ostalih deklinacija

11.10. Od imenica m. r. ostalih deklinacijskih tipova u građi se našlo samo nekoliko imenica, većinom imena i sve su iz AR, osim a):

a) *kàlfjić*,

b) *prišič : prišo, Antić : Anto, Franić : Frano, Ivić : Ivo, Šavić : Šava, Stèvić : Stevo.*

Uz *kàlfjić* postoji i *kàlfica*. Kolebanje je razumljivo jer *kalfa* ide po dekl. tipa žena, a znači mušku glavu.

Primjeri u b) skupini nedovoljni su za pouzdaniji sud, ali opće poznavanje književnog jezika dopušta da se kaže kako ta tvorba nije općeknjiževna, nego je teritorijalno (i stilski) ograničena.

Izvedenice od im. ž. r. (dekl. tip žena)

Imenice za životinje

11.11. Dvadesetak imenica sa sufiksom -iće izvedeno je od im. ž. r. koje označuju životinje:

čapljić, čavčić, grličić, lisičić, lisičić, prèpeličić, ptič, ribić, rodić, šović, svrāčić, vjèveričić, vrānić, vūgić, zmījić, žābić.

Budući da se od im. ž. r. deminutivi normalno tvore sufiksom -ica, od istih imenica postoje i izvedenice sa -ica, vrlo često u semantičkoj opreci:

čāvčić – eine junge Dohle

čāvčica – dim. v. čavka

grličić – das junge der Turteltaube

grličica – dim. v. grlica

lisičić – der junge Fuchs

lisičica – dim. v. lisica

⁹ V. i primjere za *majorčić, kolonelčić, pisarčić, čajčić* kod sufiksa -čić (t. 21.1).

sòvić – das junge der sova
sòvica – dim. v. sova (sve V)
svrāčić – pulcino della gazza (svraka)
svrāčica – dim. di svraka (DJ)
čāpljić – čapljin ptić
čāpljica – dem. od čaplja (RMH).

Iako je to dovoljno primjera za čvrst sustav, ipak podaci pokazuju da -ić u toj kategoriji nije plodan i da se sam sustav nalazi na rubu književnog jezika.

11.12. Prvo, za većinu je tih izvedenica sa sufiksom -ić, svih osim *rodić* i *vugić*, prvo izvorište u Karadžićevu rječniku, što znači da novih tvorbi poslije 1860. praktički nema.¹⁰

Druga je značajka tih riječi da su male čestote, a neke su sa sufiksom -ica običnije od deminutiva sa -ić bez opreke u značenju, npr. *ričica*, *zmijica*, *žabica*.

Treće, semantička razlika nije dovoljno jasna ni potpuna. Dok bi za značenje 'mladunče' još bio jasan opseg (-ić kao oznaka za životinju dok je još mladunče), nije jasan opseg značenja deminutiva sa -ica. U V je npr. jasna opreka *grličić-grličica*, jer druga riječ ima primjer: *Grličica gugutala*, po tome bi bilo:

grličić – mladunče od grlice
grličica – hipokoristik od grlica.

ali nije jasna za sve, a uspoređivanjem značenja u više rječnika pokazuje da su opreke neutralizirane različitim značenjima pojedinih izvedenica. Čak ni u jednom rječniku, gdje se može pretpostaviti da se iznosi jedan sustav, opreke nisu dosljedne.

Četvrto, što je ta opreka ostvarena samo od nekih im. ž. r., a nije od svih i izvedenice sa -ica od drugih imenica ž. r. služe za oba značenja. Nema podataka o mogućoj razlici po kojoj bi izvedenice sa -ić označavale muško mladunče, osim što u AR upravo za *grličić* piše: »mlada grlica muška«. To je i razumljivo jer i za mnoge odrasle životinje nemamo različitih imenica za različit spol, posebno kad spolne oznake nisu vidljive,¹¹ kao što je često u ptica i mladunčadi.

¹⁰ Plodnost sam određivao tako da sam za granicu uzeo 1860. godinu i promatrao koliko je izvedenica jednoga tipa nastalo prije te godine, a koliko poslije. Da je prije dovoljan je podatak da je zabilježena u V i AR. Opširnije o tome u članku Zur Frage des Systems in der Wortbildung koji je pripremljen za tisak.

¹¹ Usp. npr. nazive za životinje obaju spolova:

<i>gavran</i> – vrana	<i>vrabac</i> – prepelica
<i>jastreb</i> – svraka	<i>rak</i> – čaplja
<i>kobac</i> – čavka	<i>kornjača</i> – deva
<i>dijetao</i> – grlica	<i>jež</i> – lasica.

Peto, neke izvedenice od imenica za životinje javljaju se pretežno u množini, pa krivim interpretiranjem množine može doći do ostvarenja jednin-
skih oblika koji se onda dovode u opreku s izvedenicama sa *-ica*.

Ipak za potpuniji sud o ovoj pojavi treba razmotriti veći broj primjera skupljenih iz tekstova.

Imenice za biljke

11.13. Desetak izvedenica sa sufiksom *-ić* izvedeno je od im. ž. r. koje označuju biljke:

brèzić+, *bùkvić+*, *ivić*, *jăbučić+*, *jăsičić+*, *jelić*, *jôšić+*, *kôprivić*, *šljivić+*, *tikvić+*.

Većina je tih i riječi iz Karadžićeva rječnika (sve sa +). U njemu se obično nalaze i izvedenice sa *-ica* od iste osnove sa semantičkom razlikom: *-ić* 'mlada biljka' : *-ica* 'dem. od biljke'.

Kako je ovdje razlika još manje jasna nego u izvedenica za životinje, a jedina jasna opreka druge je prirode, (*bukvić* 'mlada bukva' : *bukvica* 'bukov plod',¹² ali ne u V jer on ima *bùkvica*: 1) *dim. v. bukva*, 2) *bukov žir*, 3) *das ABC*, i kako je upotreba takvih izvedenica sa *-ić* vrlo rijetka, DJ upućuje *tikvić* na *tikvica*, a *kôprivić* ima posebno značenje, može se reći da je to samo zametak jednoga sustava, a nije sustav.

Ipak, izvedenice je i ove skupine potrebno ispitati na primjerima iz tekstova.

Ostale izvedenice od im. ž. r.

11.14. Svega su četiri: *glàvić*, *jămić*, *šăkić*, *klădić*. Prve tri imaju posebna značenja i time prestaju biti motivirane, ali je od njih u općoj upotrebi samo prva; uz *kladić* već V ima *kladica*, koja je običnija.

Izvedenice od im. sr. r.

11.15. Ako se izuzmu izvedenice od im. sr. r. o kojima će biti govora posebno, ostalih ima samo nekoliko:

dugmić, *grlić*, *klûpčić* (: *klupko*), *kôpitić*, *stăblić*, *svrdlić*, *škëmbiçi*, *vèdrić*, *zvônčić*.

U široj su upotrebi samo *grlić*, *zvônčić* i *svrdlić*, prva već s malo pomaknutim značenjem, uz drugu *zvono*, *zvonce* i *zvon* (kao pjesnička riječ), *škem-*

¹² Zanimljivo je da se u nekim govorima ta razlika rješava naglaskom *bùkvica*: *bukvica*.

bići pripadaju srp. varijanti, a *đugmić* nema hrv. potvrda. Većina osnova ima ili može imati deminutive na *-ence*, *-ašce*, ali kako su oni izrazito osjećajno obilježeni, nisu istoznačne s izvedenicama sa *-ić*. Ipak, ova je skupina slabo plodna.

Tvorba od deminutiva

11.16. Ako bi u osnovi izvedenice sa sufiksom *-ić* bio deminutiv, izvedenica bi značila 'deminutiv deminutiva', što je u jeziku moguće pa je potrebno razmotriti da li se to ostvaruje i u ovoj skupini.

U AR ima više imenica za koje različiti obrađivači kažu da su izvedene sufiksom *-ić* od deminutiva, npr.:

dukačić – dem. dukatac, *đavolčić* – dem. đavolak, *gavrančić* – dem. gavranak, *iverčić* – dem. l. iverak, *kamenčić* – dem. kamenak (ili kamenac), *plamenčić* – dem. od dem. plamenac ili plamenak, *sinčić* – dem. od sinak; načinjeno s nastavkom *-ić*, a *č* ispred *i* postalo je od *k*.

Kako uz to u AR piše da je *dukatac*, *đavolak*, l. *iverak*, *gavranak*, *kamenak*, *kamenac* dem. od *dukat*, *đavo*, l. *iver*, *gavran*, l. *kamen*, a *sinak* hipokoristik od *sin*, to proizlazi da se sufiksom *-ić* tvore deminutivi od deminutiva što se za *plamenčić* izričito i kaže.

Međutim valja imati na umu da su ti podaci iz povijesnog rječnika u kojemu je dijakronijsko gledište izrazito. To su više tumačenja postanka sufiksa *-čić* nego analiza suvremenih značenja. Uz to već podaci u AR nagovještavaju da *-ić* na te osnove dolazi tek kada *-ac* i *-ak* počinju gubiti deminutivno značenje, ali je važnije da su s današnjeg sinkronijskoga gledišta to izvedenice sufiksom *-čić* od nedeminutivnih imenica. Dokaz za to nalazimo već u l. izdanju Karadžićeva rječnika koji nema dijakronijsko gledište te su u njemu *đavolčić*, *iverčić*, *plamenčić*, *sinčić* protumačeni kao deminutivi od *đavo*, *iver*, *plamen* i *sin*.

11.17. Tako je i u suvremenim rječnicima. Samo izuzetno u njima nalazimo tumačenje da je takva izvedenica deminutiv deminutiva. Tako su *hljěpčić* i *kruščić* protumačeni u DJ kao dem. od *hljebac* i *krušac*, ali je *hljebac* već izgubio deminutivno značenje i u hrvatskom nije svakidašnja riječ, kao ni *krušac*, koji je hipokoristik, ali RMH za obje izvedenice kaže da su dem. od *hljeb* i *kruh*, a to znači da imaju sufiks *-čić*. Tako je i *kožuščić* u DJ protumačen kao dem. od *kožušak*, a u RMH od *kožuh*.

RMH za riječi *drijěncić* i *dàrcić* kaže da su dem. od *drijenak* i *darak*, ali potvrde u grafi ne daju uporišta za to tumačenje. RS ima dem. od *dren*,¹³ *dar*.

¹³ I normalno *drěncić* s oznakom »ek, i ijek.«. I AR ima *drěncić*.

Ni u nekoliko pojedinačnih primjera nemamo prave deminutive deminutiva:

– *dječarčić* je dem. od *dječarac*, ali je *dječarac* više hipokoristik nego deminutiv;

– *konjičić* je dem. od *konjic*, a *konjic* je označen kao dem. od *konj*, ali je danas hipokoristik, a *konjičić* i nema drugih potvrda osim Karadžićevih; kad bi imao veću čestotu, značenjem bi se povezao s *konj* i išao među izvedenice sa sufiksom *-ičić*;

– *pupoljčić* je dem. od *pupoljak*, ali *pupoljak* nije dem.;

– *patuljčić* od *patuljak*, ali *patuljak* nije dem.;

– *brežuljčić* je dem. deminutiva *brežuljak*, ali u istom značenju jer je to zapravo zamjena rjeđeg *-ak* češćim *-čić*, a nosilac je deminutivnosti već *-ulj*, mogla je djelovati i analogija prethodnog para.

Jedino je očito deminutivno značenje deminutiva u ovom primjeru: »Nije lako sada sjeckati taj časak na čaščiće«,¹⁴ ali to je vidljivo samo zato što su oba deminutiva kontekstom dovedena u opreku.

Množinski oblici

11.18. Uz mnoge imenice sr. r. na *-e* ili *-če* koje označe osobu ili životinju posebno je naznačeno da u množini imaju *-ići*, npr. *Ciganče* (T, RMH), *děvče* (RMH), *gušče* (BI, RMH), *jagnje* (RMH), *jare* (BI, RMH), *kuče* (T, RMH), *mače* (BI, T, RMS), *meče* (RMS), *pače* (BI, T), *pile* (BI), *prase* (BI), *siročje* (BI, T), *Srpče* (T), *unuče* (BI, T) . . .

Druge, kao i neke od navedenih, imaju množinske natuknice, ali se izravno ili neizravno kaže da su množina od im. sr. r. na *-e* ili *-če*, npr. *Cigančići* (BI), *devčići* (BI, T), *guščići* (BI, RMH), *jarčići* (BI, T), *kučići* (BI, T), *mačići* (BI, T), *pačići* (BI, T), *pilići* (V, BI, T), *prasići* (BI, T), *siročići* (BI) . . . Osim toga množinske imaju i *Srpčići* (V, AR), *Švapčići* (BI), *telčići* (DJ) . . .

Treće su navedene u jednini, ali potvrde imaju samo u množini, npr. *grlič* (RMH), *jagnjic* (BI), *kljusić* (RMH), *štenić* (AR) ili se to kaže posebnom napomenom, npr. u AR za *jaric*.

Kad se navode u jednini, značenja im se tumače različito: *guščić*, *jaric*, *kučić* – dim. di *gusak*, *jarac* (!), *kučak* (DJ), *māčić* – dim. di *mačka* (DJ), *jagnjic* – dim. di *jagnje* (DJ), *kljusić* – dem. od *kljuse* (RMH), *štenić* – dem. od *štene* (AR), *telic* – dem. od *tele* (AR), *děvčić*, *grlič* – mladunče deve, grlice (RMH). Iako bi neke od njih mogle biti dem. imenica za odraslu životinju, ne mogu sve, a kako neke osnovne imenice već označuju malu i mladu životinju (*jagnje*, *štene*), deminutiv i nije vjerojatan. Zato za neke izvedenice

¹⁴ S. Novak, Tvrđi grad, str. 77.

i piše da znače isto što i osnovna imenica, npr. *māčič* – »uprav dem. mačak, ali znači uprav uopće što l. mače« (AR), *pačič* v. *pače* (DJ). Osim što su mnoge takve imenice u jednini vrlo rijetke, neke su i neobične, *pilić*, *prasić*, normalno je *pile*, *prase*.

Uzevši sve to u obzir i dodavši podatke iz gramatika¹⁵, može se reći da -ić u imenica sr. r. na -e ili -če služi kao suplementarni oblik za množinu:

<i>güşče</i>	–	<i>güşčići</i>	<i>pīle</i>	–	<i>pīlići</i>
<i>jāre</i>	–	<i>jārići</i>	<i>prāse</i>	–	<i>prāsići</i>
<i>māče</i>	–	<i>māčići</i>	<i>štēne</i>	–	<i>štēnići</i>
<i>pāče</i>	–	<i>pāčići</i>	<i>tēle</i>	–	<i>tēlići</i>

Tako je i *dēvče-dēvčići*, *jāgnje-jāgnjići*, *kūče-kūčići*, *mēče-mēčići*, a u ovu bi skupinu išli i *čāvčići:čāvče* (prema V), *grličići:grle* (mladunče grlice, RMH), *jēsēnčići:jēsēnče* (jesenje pile, RMH), *kljūsčići:kljūse* (RMH), a vjerojatno i *svračići* prema nezabilježenom *svračē* i dr.

Budući da je odnos množine prema jednini pretežno automatski, kao i obratno, djelovanjem se toga mehanizma od navedenih množinskih oblika javljaju i jedninski, ali oni znače narušavanje prikazanog sustava. Imaju opravdanje jedino kad znače 'malo, mlado muško', npr. *ūnučić* – dim. di unuk (DJ), *telić* – muško tele (AR), *Cigančić* – »... primijetio sam Cigančića, dječaka od desetak godina« (Vus, 5. 11. 69. 13). Ali *Cigančić* u suvremenoj analizi ima sufiks -čić.

Značenje 'sin'

12. U nekoliko izvedenica značenje se može obuhvatiti preoblikom:

i + ić → iov sin

carić → carev sin:

a) *cārić*, *grōfić*, *kraljić*, *vōjvodić*,

b) *brātić*, *sinōvčić*, *stričić*,

c) *jētrvić*, *sēstrić*, *svāstičić* (:svastika), *svāstić* (:svast), *tēčić*, *tētkiće* (:tetka), *tētīć* (:teta), *udōvičić*, *zāović*.

I u ovoj skupini postoji veza sa značenjem malen, ali kako nije obavezno, značenje 'sin' treba posebno izdvojiti. Takvih izvedenica ima samo nekoliko i one nisu u općoj književnoj upotrebi: *carić* i *kraljić* upućuju se na *carević* i *kraljević*; *grofić* je u RMH označen kao *grofov sin* na temelju dviju potvrda (Šenoa, Tomić) u kojima je to značenje moguće, ali ne isključuje ni dem. od grof; *vōjvodić* u RMS ima značenje 'sin ili unuk vojvodin', a potvrda je

¹⁵ Usp. npr. Maretić, Gram. i stil., 2. izd. § 161e; BHŽ, Gram. hs. j., V izd., str. 67.

iz Karadžićevih narodnih pjesama; sve imenice pod b) upućuju se na druge običnije, a novih izvedenica koje označuju rodbinske odnose nema, što je zbog ograničene kategorije i razumljivo. Na temelju toga možemo zaključiti da *-ić* u ovoj značenjskoj skupini nije više plodan.

Prezime

13. Tridesetak imenica ima značenje prezime, a izdvajaju se po tipu:

i + *ić* → prezime

klobučar + *ić* → Klobučarić.

U osnovi se nalaze različite imenice, ali pretežno osobne, i to uglavnom imena:

Klobučarić, Kūzmić, Ljubičić, Ljubić, Ljubišić, Pèričić, Rajkić, Ròsandić, Rotkvić, Sitarić, Stipanić, Šprić, Švabić . . .

Iako je građa nepotpuna – ispisana su samo neka prezimena iz AR, potpuno ispisivanje iz AR i kojega telefonskog imenika dalo bi obilnije podatke – ipak se i na temelju ove građe, općeg poznavanja jezika i društvenih prilika može reći da je sufiks *-ić* i u ovoj kategoriji neplodan:

a) što su ta prezimena izvedena prije 1860,

b) što su češće prezimena izvedena sufiksom *-ić* od posvojnih pridjeva,

c) što prezimena ovoga tipa postaju sve manje motivirana, usp. *Kiridžić, Kòsanić, Mätörkić, Nūšić, Pribanić, Pribišić, Prijić, Stipetić, Suvajdzić, Špišić, Šubić, Tepelukčić, Terzibašić, Tufègdžić,*

d) što nema potrebe za novim prezimenima.

Razna značenja

14. Nekoliko izvedenica sufiksom *-ić* od imenica ima posebna značenja: *brītvić, drètvić*, pej. brijač, postolar (obje Šenoa), *djètić* (razna značenja, većinom pokr. ili zast.), *gòdinić* (običnije vršnjak), *lòzić* (šaljivo u vezi Vinko Lozić), *mätèrić*, (sin sličan majci, iron. slabić) . . . Primjeri pokazuju da je plodnost u tvorbi izvedenica raznih značenja vrlo slaba, ali je moguća kao individualna tvorba ili kao jezično stvaralaštvo.

Prenesena značenja

15. Neke izvedenice sa sufiksom *-ić* imaju i posebna značenja: *càrić, frâtrić, kovàčić, kràljić* – nazivi za ptice, *frâtrić* – riba, *Bòžić* – blagdan, *Vlâšići* – zvijezde, *mšić* – dio čovječjeg i životinjskog tijela, *vùčić* – divljačan, prkosan dječak . . .

Kako te iste imenice imaju i značenje 'malen', a ti su pojmovi dobili oznake po nekoj sličnosti, očito je ovdje posrijedi prijenos značenja, što se za posljednji primjer izričito kaže, a prema tome ovako dobivena značenja idu u semantiku, a ne u tvorbu.

Izvedenice od pridjeva

16. Pridjevi se sa sufiksom *-ić* povezuju po jednostavnom pravilu: *pridjevna osnova + -ić*, jedino ima nekih naglasnih posebnosti, a skupina se *ije* krati.

Izvedenice od posvojnih pridjeva

16.0. U ovoj su se skupini našle samo izvednice od posvojnih pridjeva sa sufiksima *-ov* i *-ev*. Značenjem se dijele u nekoliko skupina.

Sin

16.1. Nekoliko se izvedenica izdvaja po obrascu:

i-ov/-ev + ić → *i-ov/ev sin*,

bánović → *banov sin*:

bánović, bĕgović, dĕspotović; càrević, knĕžević, králjević, stričević, sŭnčević.

U ovu skupinu ide i *gròmović* koji je u RMH protumačen kao dem. od *grom*, ali primjer pokazuje da je posrijedi personifikacija: »Već sam stala pa gledala gdje se munja s gromom igra, i munjići s gromovići« (Hrv. n. pj.).

Budući da novijih izvedenica nema, može se zaključiti da je *-ić* u ovoj skupini neplodan.

Mladunče

16.2. Nekoliko izvedenica od posvojnih pridjeva imenica za životinje ima značenje 'mladunče', 'mlada životinja': *čvorkòvić, dròzdović, kosòvić, lãvović, sokòlović, ždrãlović.*

Potvrde pokazuju da ove imenice nisu u općoj upotrebi jer uz njih postoje izvedenice sufiksom *-ić* izravno od imenica, neke su i upućene na njih (*lavović, sokolović*), *čvorković* RMH obilježava sa pokr., *kosović* ima značenje i *kos*, i sve to kazuje da *-ić* u ovoj skupini nije plodan.

Prezimana

16.3. Velik broj imenica koja znače prezimana izdvaja se po obrascu:

i + -ov/-ev + ić → *prezime*

Bãrtol + ov + ić → *Bãrtolović (Bartolóvić).*

Budući da je značenje 'prezime' tako opće, ono je zapravo nametnuto glasovnom sklopu kao cjelini i zbog toga se prezimena mogu samo rastaviti na očite morfeme, a ne može se sa sigurnošću utvrditi posljednji tvorbeni čin. Zato morfeme možemo povezivati različito: *Bârtolov+ić ili Bârtol+ović*. Kako se sva prezimena s navedenim morfemima koja su se našla u građi, *Bârtolović, Běgović, Hěktorović, Prěradović, Stijěpović, Stipánović, Stjepánović, Teodorović; Hercegovčević, Ljubisávljević, Starčević*... mogu izdvojiti po obrascu *posvojni pridjev + ić*, nema razloga da ih izdvajamo po obrascu *i+ović, i+ević*.

Tome ide u prilog i to što među prezimenima ima i takvih, *Bánović, Běgović, Kněžević, Králjević*, koja su u 1. skupini opće imenice pa možemo pretpostaviti da su i prezimena nastala na isti način: *Bârtolović – Bartolov sin*, a kasnije je dobilo značenje prezimena.¹⁶

Kako u svim prezimenima imamo takvu promjenu značenja, već to navodi na zaključak da je sufiks *-ić* i u ovoj kategoriji neplodan. To bi potvrdila i dijakronijska ispitivanja, a i činjenica što je u posljednjih stotinu godina potreba za novim prezimenima bila malena, a danas je gotovo i nema. Ipak, velik broj prezimena s jasnim odnosom među morfemima omogućuje da se i danas po potrebi izvode prezimena, npr. za izuzetne potrebe u upravi, u pjesničkim djelima i sl.

(Svršit će se.)

PITANJA I ODGOVORI

KOJI NAZIV DA ODABEREMO ZA COMPUTER?

Jedan tehničar zapaža da se za computer upotrebljavaju vrlo različiti nazivi i moli lingviste da kažu svoju riječ kako bi se što prije ustalio samo jedan.

S predmetima iz stranih zemalja dolaze i strane riječi. Jedne se dobro uklapaju u naš jezični sustav, a za druge tražimo zamjene. Za neke od njih desetljećima ne nalazimo dobre zamjene, npr. za kombine još i danas tražimo bolji naziv jer se ta tuđica ne slaže s našim jezičnim sustavom, za druge imamo i više zamjena. Tako se za computer upotrebljava nekoliko naziva, stranih i domaćih.

Sudeći po Klaićevu Velikom rječniku stranih riječi, Zagreb, 1966, ne bi ih bilo mnogo. On kompjuator upućuje na computer i tu piše:

»*computer lat.* (čit. kompûtor) vrsta moderne elektronske mašine za računanje, elektronski mozak (danas sve više prodire engl. čitanje: kompjuator).«

Ni u najnovijem izdanju od 1968. nema promjena osim što sad na *computer* upućuje *kompuator*. Među nekoliko desetaka potvrda nisam našao ni jednu za *kompuator*, dok se *kompuator* može već češće naći npr. *Vjesnik*, 9. 1. 70. 12. Engleski je oblik *computer (electronic computer)* pa je u Večernjem listu od 11. 6. 66. na 15. str. upotrijebljen taj oblik, ali pod navodnicima: *elektronični*

¹⁶ U drugoj skupini nalazimo *sokolović*, ali kao prezime u vezi je s prvom. Netko se zvao ili imao nadimak *Sokol*, a njegov sin *Sokolović*.